

Նի տունը և 10 խանութները: Այս գործը իւր ժամանակին քննուել էր Երևանի նահանգական դատարանում, որը վճռել էր մերժել սինդիկատի պահանջը: Դատական պալատում պարզուց հետո ետևը: Դատարանի իշխանութիւնը 1898 թուին դրանք էր Կարս քաղաքում հաստատուած մի ընդարձակ քարաշէն տուն և 10 խանութ, հիմնուելով այն բանի վրայ, որ այդ կալուածքներն իրարէ ինչպէս կապուած էին ինչպէս եկեղեցու և հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցի պահպանման համար, ուստի և, մինչև տարեկան մասնաճաճող Քարաքաղաքի հաստատուած որոշման համաձայն, պէտք է անցնէին լուսավորութեան միջնորդութեան ձեռքը: Այն ինչ այդ կալուածքները նոր էին սկսուել կառուցուել, և նշանակուած էին տեղական յաջորդաւոր և հոգևոր կառավարութեան համար և ոչ մի կապ չունէին տեղական երկու եկեղեցական-ծխական դպրոցների հետ, որոնցից մէկը փակուեց 1896 թուին, միւսը 1897 թուին: Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հաստատութեան Կարսի շրջանի դպրոցների վերահսկող պ. Գեղեցիկ, առաջնելով սինդիկատի պատճառարարութիւններին դէմ, բացատրեց, որ վիճելի կալուածները գրաւուած են միջնորդների մասնաճաճողութիւն 1898 թ. մարտի 26-ին Քարաքաղաքի հաստատուած որոշման համաձայն: Տիւնը է, Կարսի Ս. Առուածած-ծին եկեղեցուց իրեն գտնուած դպրոցը փակուած էր 1896 թուին, բայց յետոյ բացուեց էր ուրիշ դպրոց, իրեն առաջինի շարունակութիւն: Առաջին դպրոցը փակուած էր չէնք հին լինելու պատճառով, իսկ նորը բացուած էր վարձու չէնքում, մինչև որ վերջնական դպրոցի համար կառուցուող նոր չէնքը: Այսպէս չէնքը և 10 խանութները կառուցուած էին եկեղեցական-ծխական դպրոցի համար, այդ բանն երևում է գործի մէջ եղած պայմանների և բազմակի գրաւութեան թիւերից: Թէև եկեղեցական ծրայական դպրոցները չեն օրոշուել այդ չէնքերից, բայց այդ չի ապացուցանում, թէ դպրոցական իշխանութիւնն չպէտք է ընդունէր գրանց, քանի որ նրան յայտնի էր գրանց ինչ բանի նշանակուած լինելը: Այս պատճառով դպրոցական իշխանութեան ներկայացուցիչը խնդրեց անհետևանք թողնել սինդիկատի գանդատը և հաստատել Երևանի նահանգական դատարանի վճիռը: Դատական պալատի

պրոկուրորի օգնականն իւր հառի մէջ այն երազանքները յայտնեց, թէ սինդիկատի գանդատը կատարելապէս արդարացի է և ապացուցուած, ուստի պէտք է բաւարարութիւն լաւ այդ գանդատին և բեկանել նահանգական դատարանի վճիռը: Նոյն օրը դատական պալատում քննուեց էր երկու նման գործ, մէկը Կաղզուանի 5 այգիների և միւսը Վարդաշատի երկարականի մի տան մասին, որ գրաւել է դպրոցական իշխանութիւնը, իրեն հայոց եկեղեցական ծխական դպրոցներին պատկանող կալուածքներ: Դատական պալատը որոշեց իսկ բոլոր երեք գործի վերաբերմամբ իւր վճիռը յայտնել յունուարի 18-ին (այսօր):

— Կովկասի կառավարչապետ գեներալ իշխ. Գ. Ս. Գալիցինը 10,172 ռ. է յատկացրել Թիֆլիսի ս. Նունէի աղջկանց դպրոցին այդ դպրոցի շինարարական գանդատին կարիքների համար:

— Անցանդիսի հողորդին էլինք, որ Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիների գործակալ արժ. Գր. Գր. Երզնկանի հրաժարուել է գործակալական պաշտօնից: Այժմ միջ հողորդում են, որ թիմիս սոր. առաջնորդ չի ընդունել նրա հրաժարականը, ուստի հայր Երզնկանը մնում է իւր պաշտօնում:

— Փնտնանքի միջնորդի կարգադրութեամբ, բուլձախի արքունական գանդատի կառավարչի յայտարարել է, թէ այն անձն, որ կը գտնէ Փոթիու գանդատից յափշտակուած փողերը, կըրտուի իւր գանդատի 10%:

— Մայրաքաղաքի թերթիկի տնօրէն, Պետրոսովսկու շուտով բացուելու են արեւելեան լեզուների դասընթացներ. կառուցուելու պարտից, շինաց և թուրքաց լեզուների այն անձներն, որոնք ուզում են առեւտրական յարաբերութիւններ ունենալ Պարսկաստանի, Չինաստանի և Թուրքիայի հետ:

— Պետերբուրգում, «Նովո-ձի» ասելով, շուտով պիտի սկսի հրատարակուել անգլիկներէ լեզուով մի ամենօրեայ լրագիր, որը նուիրուած պիտի լինի գլխաւորապէս, առեւտրական յարաբերութիւններին Անգլիայի և Ռուսիայի միջև զարգացնելու գործին:

— Մամուլի լիցիան կայ այս տարի թիֆլիսի դատական պալատի շրջանում առեւտրական նահանգական դատարանների թիւը:

— Բազուի քաղաքային խորհուրդն որոշել է թողնուել ինչորեք հրատա-

— Բազուի քաղաքային խորհուրդը որոշել է 700 ռ. յատկացնել հայ կրօնատոյցներ հրաւիրելու այն դպրոցների համար, որոնց մէջ ուսանում են ոչ պակաս քան 20 հայ աշակերտ: Երանելու սեպական լրագիր տեղական քաղաք ինքնավարութեան գործերի մասին:

— Մերսոստացի Վ. Ա. Գեղեցիկ-շաւիշի 1903 թ. սեղանի օրացույցը «Тифлисский настольный календарь» Այս օրացույցի մեծ մասը բաժնուած են թիֆլիսի վերաբերեալ բազմակողմանի տեղեկութիւններ: Կայ և զբաղեցնում էր փոքրիկ մաս:

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԵՆՈՒՐՁԵ

Հակառակ սմբողջ աշխարհի ունեցած համոզման այն անժխտելի ճշմարտութեան վերաբերութեամբ, թէ աշխարհը վնասակար է մարդու կազմուածքին, դեռ գտնուում են մարդիկ, որոնք չեն խորհում նրան ներքոնք կարգաւորել: Այդպիսիների կարգին է պատկանում պրոֆ. Դիւլիյոն, որը, իր թէ, հիմնուելով ամերիկական գիտնականների հետազոտութիւնների վրայ, գալիս է այն եզրակացութեան, թէ աշխարհը օգտակար է:

Նա թէ Դիւլիյոնի սր մտքերն են, որ արտասահմանեան մամուլին տեղի են տուել ամեն տեսակ զիտոյութիւններ անխել:

Այս օրուանից սկսած թող է տրուած ասելու, թէ աշխարհը թոյն չէ, որ, ընդհակառակը, նրան պէտք է դասել շաքարի, օղակի շաքար, որոնց շաքի, եթէ ոչ աւելի, սննդաբարութիւն ունի նա, որովհետեւ հասարակ կշիռով աշխարհը իւր մէջ պարունակում է անհիշելի քանակութեամբ պարտաւոր ենք մինչև իսկ չզգալու, թէ ինչու մինչև այժմ արհամարհել ենք նրան: Նրա համար միայն, որ մարդու արեւնուում է ճշտ պարզ է, թէ այդ նրա անյարմարութիւններից մինչև միայն մի անկողնային հիւստածքների մէջ, չի կարող իւր թերութիւնները չունենալ: Գործածեցէր այն, սակայն չափի մի անցկացրել:

Իսկ ֆրանսիական մամուլի մի քանի թիւի միտ ներկայացուցիչներ սկսել են արդէն, հիմնուելով, անշուշտ, պրոֆ. Դիւլիյոնի հասած եզրակացութիւնների վրայ, օրհնելու իրենց կարգաւոր այդ «օրհնութեան» բերքին:

Այժմ, քաղաքային բարեկամներ—ասում է այդ թիւի երկ մէկում—ստանց երկուրդ կարգ էր նախաձեռնել, հաշից առաջ օգտուել ձեռնարկած միջոցի (օրի), առանց ձեռնարկած թիւի վրայ վնասելու, ըստ որում աշխարհը թոյն չէ, այլ բարեք է, նա պարտաւոր է մարդու ուժերը, գոյութեանը և հոգին, նա ամենայն ու հանձնի սնունդներից մինչ է:

Այս իւրատեսակ վարդապետութիւնը, որքան էլ շատերի անտրամակին համաձայն գայ, այնուամենայնիւ իւր գէլ յարուցել է արդէն մի խումբ յարգելի գիտնականների, որոնք նոր, ամենաթունդ արշաւանք են սկսել աշխարհականութեան դէմ: Ուրիշ կերպ էլ ինչպէս կարող էր լինել:

Դուրս է եկել Գ. Ս. Ստոյնիլին «Մանկավարժական դրամաներ» վերնագրով կրող աշխատութեան երկրորդ տպագրութիւնը: «Лет. Вѣд.»-ի ասելով, գրքի կենսագրական մասի մէջ առաջ երևում էր քանի կտորներ հեղինակ իւր ինքն ինչ տպագրութիւն է թողնում հայ կրթութեան կենդանի, շատ գէպերում ուղղակի և զայրացալիչ, եթէ ոչ զգուշիկ իւր շահերի, հետաքրքրութեան առաջնություն, մտաւոր թիւնութեան անտանելի աստիճաններով: Հանդիպել է ձեռք այն հրապարակ, գաղափարական հայտերի, մինչ այն էակներին, որոնք իրենց մտքի լայն, անկախ թուարմամբ և զգացմունքների անկեղծութեամբ, խորութեամբ և բարձրութեամբ, կարճ՝ մտքի ու սրտի ճաշակով են անդրադարձել կերպով զբաղուած են զէպի կատարելութիւն: Ինչ չի պատահել: Սրանով չեն ուղղուած ասել, որ պէտք է բոլորը այդպէս լինին. ուղղում եմ չեւանել թէ ոչ բոլորն արդեւ մեծ է կանոնաւոր կրթութեան կանայք լինելու համար:

Գ. Արեւելան

քաղական զգացում: Անել հեռուից խոսենք: Զօրքն ու ուսուցիչութիւնը չեն կարող ամենակէտ օգտակար ու վստահելի մարմիններ լինել, եթէ նրանք բաղկացած չեն քաղաքացիական զգացումներից: Այս բարձր պարզ երևում է, որ պետութեան և հարկաւոր են ձիւտ այն մարդիկները, ինչ որ հասարակութեան, այսինքն, պատուաւոր, զարգացած քաղաքացիներ: Որքան լաւ ուսումնարանների պատրաստած սերունդը միտաւորակ պիտուի է թէ պետութեան և թէ հասարակութեան: Այսպիսով, միևնույն ուսումնարանը հետևելով միմյուց իւր մանկավարժական խնդրի լուծման, պէտք է կարգաւոր բաւականութիւն տալ թէ պետութեան և թէ հասարակութեան պահանջներին:

Պարբերական մամուլի խոշոր ոյժ ներկայացնելու ապացուցանելու մինչև ևս նրա այս կամ այն օրգանի հրատարակութեան քանակութիւնն է, որ հասնում է երբեմն հարիւր հազարների: «Нов. Время»-ի ֆիլիսոփայական ուսումնական մամուլի նշանակուած ներկայացուցիչների բաժանորդների քանակութեան մասին խոսելով, ասում է,

«Толоска»-ը իւր ամենամեծագուծ վիճակի մէջ եղած ժամանակ ունեցել է 26,000 բաժանորդ: Անցելով տարի վերջին 15 տարուայ ընթացքում Մոսկուայում գլխաւոր դեր է խաղացել «Русск. Вѣдом.»-ը, իսկ այդ ժամանակից փոքրիկ յետոյ, Պետերբուրգում գլխաւոր դեր է խաղացել «Нов. Врем.»-ը, որի բաժանորդների թիւը մի տարի սկզբներում հասնում էր 65,000-ի: Որքան եթէ տարիների վերածելը լրագրութեան աճումը հետևող կերպով կարելի է արտայայտել. 1812 թ.—1800 օրին, 1815 թ.—4000 օրին, 1857 թ.—9000 օրին, 1866 թ.—15000 օրին, 1878 թ.—26000 օրին, և 1902 թ.—65000 օրին:

Գալով ամսական թիւերին:

Անցելով դրանից փոքրիկ յետոյ ամսական թիւերը միջին յաջորդութեամբ ունեցել են մօտ 4000 բաժան. իսկ յաջորդներ ոչ աւելի, քան 6,000 7,000. տարեկաններում միայն «Вѣстник»-ը ունեցել է 15000 բաժն:

Եւր. Մ. Մ. Մ. 8 յունուարի.—Արդէն սկսուել է մի գիւղացու հարսանիքի, նշանադրութիւն, հարսանիքի ու փեսատեսի սկզբն, որը շատ վաղուց չէ կուլ էր տալիս ոչ թէ միայն նրա արեւելեան ժողովուրդի ձեռք բերած կոպէտները, այլ և զրկելով նրան իւր օրական աղքատիկ պարզէն մասնակարգարող վերջին զոյգ եղից ու միակ կողմից, մասնում էր նրան անկուշտ վաշխաւորները ուսր ճանկերին:

«Նոր-Դար»-ի էջերը միշտ բաց են եղել գաւառիկ գիւղացու այդքան ըստույնացող շարիքի առաջն առնելու համար: Նրա էջերում շատ օնգած են արձանագրուել այդ մեծ շարիքի ունեցած բարոյական և նիւթական քայքայիչ հետեւանքները: Ուստի անհերքելի ամբողջով նորից կրկնել, որքան լաւ լինում էր ամբողջութեամբ պիտի ասեմ, որ մեր գիւղացու համար մեծ շարիք գարացած այդ սոցիալութիւնը բոլորովին այլ կերպարան է ստացել ներկայումս:

Այժմ էլ չկայ հարսանիքների եօթն օր-եօթն շրջանի արեւելութիւնը իւր բարոյական ու նիւթական սարսափելի հետեւանքներով. էլ չկայ հարսանիքի սոցիալութիւնը, էլ չկայ հարսանիքի ունեցած անբարոյականացումը: Տեսեալները, նշարուած երեւութիւնը համար բաց էին անում 50—60 րուրուց մինչև 100 ռ. բոլորովին անհրաժեշտ ծախքի գումար: Մի խօսքով՝ ներկայումս, ի մեծ ուշախաղութիւն, մեր գիւղացու, ամուսնանալու համար մինչև այժմ պարտաւորել եղած 300 րուրուց մինչև 600 ռ. ծախքը կը հասնուել է 80 րուրուց մինչև 60 ռ. և աւելի թիւ:

Այն գիւղացին, որը սրանից մի քանի ամիս առաջ, երբ կանոնաւորութիւնը նոր էր կազմուել, կապածով էր վնասաւորում նրա օգտակարութեանը, ներկայումս գործակալական տեսելով նրա տուած մեծ օգուտը, սարսափով է նայում անցեալի վրայ: Նոյն իսկ վերջին երկու տարիների ընթացքում ամուսնացած երիտասարդների ծնողքը, տեսնելով նոր կանոնաւորութեան անշաղկապ օգտակարութիւնը, խորաբար քաջալով ասում են. «Եթէ մեր գիւղացիները, որ այսպիսի լաւ օրինակ է դրուելու իսկաւ էինք, որ մեր ամեն քանդուով պատկէինք մեր տղոցը: Մի երկու տարի այն կապակէտներ, ու առանց ձեռքերը դուրս, հարկը ներս» անելու հարկ կունենային: «Ճիշտ ինչպէս իւր սրտի սրտի ամուսնայ մէջ պատկեց, առանց իրեն տունը քանդելու. ծախքը այնքան, ինչքան մեր միայն հարսանիքի ու փեսատեսի ծախքները: 21-ամի լինելը մարդ պիտի ըլլի, որ ուրախայ այն նոր դրամած օրէնքի անշաղկապ

օգտակարութիւնը:

Այստեղ չպիտի ուրանալ մեր գիւղացու, կան քանանքներից ցոյց տուած երանգը որոնք ամեն կերպ աշխատում են իրենց հօտը ազատել իւր կորստաբեր սոցիալութիւններից: Սակայն, ցաւ ի սիրտ պիտի ասեմ, որ, դժբաղդաբար, կան և այնպիսի քանանքներ, որոնք անհրաժեշտ են իրենց ծնողներից, որոնք ոչ թէ միայն չեն աշխատում իրենց ծնողների կորստաբեր սոցիալութիւններից, այլ անհրաժեշտ են իրենց ընտանիքի լուծմանը: Նույն ամիս այս օր, տեսնելով, որ գիւղի մէջ կէտ ու կուտ անձինք են երևում զալիս, ի հարկէ հարուստներից, որոնք համոզուած լինելով, որ նոր կանոնաւորութիւն իրենց շահին մի քանի կողմից գիւղացու է, ամեն ձեռք թափում են խոշորագու հարսանիքային լուստի ինչպէս քանանքներն այդ հարսանիքների երկու ծառայած լինելու համար թէ խօսքով և թէ գործով աշխատում են որոշման ցանկ միմիայն հասարակութեան մէջ, բայց շատ են սխալուած այդ մեր նոր տէր-պապանքը: Որքան էլ աշխատեն, որքան էլ կաշուց դուրս գան, ոչինչ չեն կարող անել. դրանով միայն իրենց հօգու այլանպակ պատկերը իջոյց կըրնան:

Ժամանակի պահանջ է առաջ բերել մեր այլանպակ ու վայրենի սոցիալութիւնները փոխելու կարգը, և այդ պահանջին առաջ հարկաւոր տէր կիրակոսներ իրենց մի քանի «աբա պաշայով» անգոր են կանգնելու: Այժմ անշից իսկ համարձակ կարելի է շնորհակալութիւն գիւղացու, որ իսկաւ ապատուած է իւր թէ իսկապէս և թէ թարոյապէս քաղաքային սոցիալութիւններից:

Գիւղացի

Գ. Մ. Մ. 14 յունուարի.—Երևանցի թաղի ու. Գէորգ եկեղեցու ներկայ երէց-փոքր, Բ. մանգապարան, քան տալիք իւր վեր երէցփոքր պաշտօն է կատարում և այժմ նրա վերջին երամակը լրացած լինելով ամսոյս 12-ին նոր ընտրութիւն էր նշանակուած: Ս. Գ. Գ. որը եկեղեցին ամենաաշխատ ընկնող տեղն է գտնուած քաղաքում չըրապատուած մի շարք նորաշէն, բաւական արդիւնք բերող, խանութներով և ունի, շատերի ասելով, բաւական լաւ դրամաւոր: Եկեղեցու շէնքը խախտու, հին, եկեղեցու բոլորովին շնամող մի բան է որը պատու չէ բերում ոչ ծխականներին ու ոչ էլ առհասարակ գանձակցութիւններ: Այս մասին պէտք է որ հոգ տանէին թէ հոգեւոր իշխանութիւնը և թէ երէցփոքր, բայց ոչ մէկը, ոչ էլ միւսը երբեք իրենց կողման բարձրութեան վրայ չեն եղել կանգնած, դժբաղդաբար: Հոգեւոր իշխանութիւնը, որ գործունէութեան մասնաւոր լինելով իրեն հետու է պահում որ և է աշխատելով գործ կատարելուց, իսկ երէցփոքրները, առհասարակ, հինգ իմաստուն են, թէ իրենց պարտականութիւնն այն է միայն, որ մեծ ծախքն և խանութները կապալով տան առանց օրէնքի կանոնները պահպանելու և ստացած եկամուտները պարտաւոր հակով այս ու այն մասնաւոր մարդկանց յանձնել շնորհողութեան նպատակով: Այս է պատճառը, որ երևանցի թաղի ու. Գէորգ եկեղեցին մինչև այժմ էլ մնում է նոյն զրուկեան մէջ, ինչ գործիքն է մէջ եղել է սրանից մօտ 60—70 տարի առաջ: Երևանցի թաղը կազմուելու են եղել շատ առաջ, ինչպէս պատմում են, բազմաթիւ ծխականներ, որոնք հետը հետ, շար ճապարակի ճնշման տակ, չբացել են աշխարհի երեսին, և ի վերջոյ մնացել են մի քանի տուն կօշկակալներ, կուտապաններ, և այնպէս վերջերս, շնորհիւ ու. Գ. Գ. եկեղեցու շարքը ընկալելով ինչպէս հաստատուած եկուորների, սոյն եկեղեցու ծխականների թիւը աւելացել է մինչև 60—70, և նրանք թուում մի քանի աշխարհային իմաստները կան:

Ընտրութեան հինգ սկզբում մի հոտ էր փշոււմ,—հոտ կուտակուածութեան, իւր-նախնութեան ու թայֆայական, որը, դժբաղդաբար, այժմ մտել է հայերի կենտրոն բոլոր խաւերի մէջ էլ և մեծապէս մնացած է ընդհանուր գործին: Ցաւալին այն էր, որ թշնամական կուտակուածութեան դիրք էին բռնել և այնպիսի «գարաշուրտաւոր» մարդիկ (կուտակուածներ և այլն), որոնք իրենց կենտրոն, գուցէ, չեն էլ լուսնում թէ ինչ է երէցփոքր, ինչու են կայանում նրա պարտաւորութիւնները և այլն

... ..

Типографія Т-ва „Вереичевъ и Каменмахеръ“ Михайловск. пр., № 81. Телеф. № 859